

STIFTELSEN
SKÅNSKA
LANDSKAP

Naturvärdar 2021

Projektrapport, 2022-01-05

Louise Liljeqvist

PROJEKTLEDARE, STIFTELSEN SKÅNSKA LANDSKAP

Projektrapport: Naturvårdar

Innehåll

Sammanfattning	2
1. Bakgrund.....	3
2. Syfte och mål	4
2.1. Erbjudna värdskap i naturområden	4
2.2. Skapa arbetsmöjligheter	4
2.3. Metodutveckling inför framtida verksamhet	5
3. Genomförande.....	6
3.1. Projektorganisation och samarbetspartners	6
3.2. Samarbetsformer kommuner	6
3.3. Utbildningen	7
3.4. Naturvårdar i fält	8
4. Projektets resultat.....	9
4.1. Avgränsningar och nödvändiga justeringar från originalärendet	9
4.2. Utvärderingsmetoder	9
4.3. Resultat: Erbjudna värdskap i naturområden.....	10
4.4. Resultat: Skapa arbetsmöjligheter	11
4.5. Resultat: Metodutveckling.....	13
4.6. Kostnadsredovisning	17
5. Lärdomar från workshop – naturvårdskap hittills och framöver.....	18
Diskussionsfråga 1.....	18
Diskussionsfråga 2.....	18
Diskussionsfråga 3.....	19
Diskussionsfråga 4.....	19
6. Slutsats, reflektion och rekommendation	20
6.1. Friluftsliv och belastningen på naturen	20
6.2. Skapa arbetsmöjligheter	20
6.3. Förankring av naturvårdskap	21
6.4 Avslutande ord.....	21
Bilagor.....	22
Artiklar och media	22

Sammanfattning

De senaste åren har intresset för och belastningen på rekreationsområden ökat. Besökarna har ett behov av information och hänvisning för att kunna njuta av naturen på ett hållbart sätt. Man beslöt att undersöka om ett synligt värdskap skulle kunna vara en lösning, samtidigt som naturvårdsrollen i sig skulle kunna vara en lämplig tjänst att utvecklas i för någon som stått utanför arbetsmarknaden. Stiftelsen Skånska Landskap tilldelades 470 000 kr av Region Skåne att leda projektet ”Naturvärdar”.

Projektet har tre delsyften:

- erbjuda värdskap i naturområden: *informera, tipsa och hänvisa besökare för att bland annat minska trängsel samt förhindra övertramp*
- skapa arbetsmöjligheter: *stötta kommuner i att skapa tjänster och arbetsuppgifter, höja anställningsbarheten hos deltagarna*
- metodutveckling: *ta fram ett utbildningspaket i naturvårdskap samt forma olika modeller för samarbete mellan stiftelse och kommun*

Projektet Naturvärdar började i april 2021 och avslutades i november samma år. 17 naturvärdar fick utbildning och utrustning av Stiftelsen Skånska Landskap för att sedan arbeta i cirka 10 veckor i de fyra samarbetskommunerna Bromölla, Hässleholm, Simrishamn och Vellinge. Naturvärdarna arbetade bland annat i strövområden, på rekreationsleder och vid badplatser.

Naturvärdarna och deras arbetsledare uppskattar att de mött mellan 5 och 15 besökare per timme under sommarens vardagar, under helger vid populära badplatser cirka 150–400 besökare per dag. Arbetsledare, lokalboende och turismansvariga har noterat en markant skillnad gällande de problem som överbelastning medför, tack vare naturvärdarnas insats.

Av de 17 personer som arbetat som naturvärdar var 13 nya anställningar, varav 12 med anställningsstöd eller motsvarande. Resterande fyra hade redan innan anställning via arbetscentrum och nyttjade naturvårdstjänsterna som en kompetenshöjande erfarenhet. Alla deltagare uppger att erfarenheten förbättrat deras chanser på arbetsmarknaden samt att de fått nya kunskaper i och med utbildningen.

Stiftelsen Skånska Landskap har tagit fram ett tre dagar långt utbildningspaket i naturvårdskap, komplett med tillhörande övningar, diskussionsfrågor och studiematerial. Metodutvecklingen har även resulterat i fyra modeller för arbetsmarknadssamarbeten mellan stiftelse och kommun.

Behovet av naturvärdar kommer i framtiden att kvarstå eller öka då allt fler människor söker sig till natur- och rekreationsområden. Utbildningen skapar en god grund för individen att förstå och utvecklas i sin roll. Naturvårdsmetoden är ett bra sätt för kommunen att ta sig an utmaningar gällande överbelastning i rekreationsområden och samtidigt skapa arbetstillfällen.

1. Bakgrund

Projektet Naturvärdar utgår från Region Skånes ärende 2020-RU000311 ”Jobsatsning – naturvärdar i friluftsområden”. Ärendet skrevs under hösten 2020 från avdelningen för regional utveckling på Region Skåne och projektet startade i april 2021. Stiftelsen Skånska Landskap tilldelades 470 000 kr att leda projektet.

Intresset för friluftsliv har växt i flera år och till följd av covid19-pandemin har belastningen på skånska rekreativsområden såsom vandringsleder, strövområden, naturreservat och nationalparker ökat ännu mer. Under 2020 har besökare på Skåneleden, i Stiftelsen Skånska Landskaps strövområden och andra populära besöksmål i Skåne stundtals mötts av överfyllda parkeringsplatser, trängsel, hårt slitage på naturen och ökad nedskräpning.

Problemen beror dels på att alltför många personer vistas på en yta som inte är avsedd för mängden, dels på att pandemin lett till att allt fler så kallade ”naturovana”, som är osäkra på vad man får och inte får göra i naturen, söker sig till besöksmålen.

Problemen hade kunnat begränsas genom att låta naturvärdar välkomna och hjälpa besökarna. Genom att synas och finnas till hands kan de kanalisera besökare i området för att minska trängsel och svara på frågor. Naturvärdarna kan bidra till mer hållbara friluftsområden då deras närvaro minskar risken för övertramp av allemansrätten och lokala föreskrifter.

Genom synliga naturvärdar som gör det lätt för besökarna att göra rätt skulle Skånes natur kunna klara fler besökare, vilket ger bättre förutsättningar för bra folkhälsa och attraktiva naturområden. Besökstrycket på rekreativsområden kräver åtgärder inom bland annat naturvård och kunskapsspridning; åtgärder som skapar sysselsättning och naturnära jobb lämpliga för individer som idag är på väg in på eller står utanför arbetsmarknaden.

Skåne har sedan tidigare ett av de högsta arbetslöshetstalen¹ i landet, och ökningen av långtidsarbetslöshet har fortsatt i samband med covid19-pandemin². Naturvärdar kan bidra till att sänka den totala arbetslösheten genom att skapa möjligheter lämpade för nystartsjobb, introduktionsjobb, extratjänster eller motsvarande anställningsstöd. Utbildningen ger ett intyg som ökar individens anställningsbarhet. Genom en metod som säkerställer en dynamisk och givande arbetssituation ges naturvärdarna möjlighet att stärka sitt nätverk och sina kompetenser under sin anställning för framtida arbetsmöjligheter.

¹ Arbetslöshetsrapporten.se, kapitel 3.5 ”Högst arbetslöshet i Skåne”

² Pressmeddelande från Arbetsförmedlingen, ”Svårare arbetsmarknad för fler under pandemin”

2. Syfte och mål

Projektet går i linje med regionstyrelsens utvecklingsstrategi och bidrar till de visionsmål som är specificerade för ”Vision – Det öppna Skåne 2030”, bland annat genom hälsofrämjande friluftsinnsatser³, arbetsmöjligheter⁴ och hållbara rekreationsområden^{5,6}. Projektet ligger även i linje med, och förväntas ge långvariga och kontinuerliga effekter kopplat till Regionala utvecklingsnämndens prioriteringar, ”Bättre hälsa för fler”, ”Stärkt kompetensförsörjning” samt ”Ett sammanbundet Skåne”.⁷

Målsättningarna med projektet kan sammanfattas i fem punkter:

- Ökad tillgänglighet till friluftsliv och rekreation för förbättrad folkhälsa med hjälp av kunskapsspridning
- Hållbara och trivsamma rekreationsområden
- Stärkt sysselsättning
- Metodutveckling: ta fram ett utbildningspaket för att rama in naturvårdskapsrollen
- Metodutveckling: göra hållbara samarbetsformer för att stötta kommuner i att skapa arbetsmöjligheter

Projektet Naturvärdar har därmed tre övergripande syften:

2.1. Erbjudna värdskap i naturområden

Naturvärdarnas närvaro i högbelastade besöksområden syftar till att förekomma eventuella övertramp av allemansrätten samt lokala föreskrifter. Genom att hänvisa och synas i området föregår naturvärdarna med gott exempel, förhindrar förseelser och underlättar för besökarna att göra rätt.

Värdarna skapar trygghet och väcker nyfikenhet hos naturovana och kan på så sätt sänka trösklar till hälsosam rekreation i naturen. Genom att välkomna och svara på frågor syftar naturvärdarna till att öka viljan att komma tillbaka till området eller våga utforska nya.

I förlängningen kan värdskapet i ett område bidra till ökad kanalisering av friluftslivsutövare för att minska belastningen på populära besöksmål. Då naturvärdarna tipsar besökarna om andra, mer okända, besöksmål skapas goda förutsättningar för en jämnare fördelning av friluftslivsutövare i Skåne.

2.2. Skapa arbetsmöjligheter

Genom projektet skapas nystartsjobb, introduktionsjobb, extratjänster eller liknande⁸, som bidrar till att sänka den totala arbetslösheten. Satsningen vänder sig till arbetslösa individer och/eller ungdomar i början av sitt yrkesliv som genom projektet får möjlighet att utöka sitt kontaktnät och få ny kompetens inom besöks- och gröna näringar. Introduktionsutbildningen i naturvärdskap omfattar bland annat allemansrätt, service och naturvård. Genomförd

³ Visionsmål 1: Skåne ska erbjuda framtidstro och livskvalitet, s. 13 Vision - Det öppna Skåne 2030

⁴ Visionsmål 2: Skåne ska vara en stark hållbar tillväxtmotor, s. 19, Vision - Det öppna Skåne 2030

⁵ Visionsmål 3: Skåne ska stärka mångfalden av goda livsmiljöer, s. 25, Vision - Det öppna Skåne 2030

⁶ Visionsmål 4: Skåne ska ha en god miljö och en hållbar resursanvändning, s. 31, Vision - Det öppna Skåne 2030

⁷ Se Inriktning och internbudget för verksamhetsår 2021 Regional Utveckling, bilaga 8

⁸ Beroende på vilket anställningsstöd eller vilka pågående kommunala arbetsmarknadsprojekt som är lämpligt för naturvärden och kommunen

utbildning genererar ett intyg och därtill en kvalifikation för individen att lägga till sin arbetslivserfarenhet.

2.3. Metodutveckling inför framtida verksamhet

Projektet syftar även till att utveckla en hållbar arbetsmetod, dels genom att ta fram ett utbildningspaket, dels genom att forma modeller för tänkbara samarbeten mellan kommun och stiftelse.

Utbildningspaketet ska innehålla den information och förmedla den kunskap som krävs för att rama in naturvårdskapets hur och varför. Innehållet och upplägget ska skapa en förståelse för naturvårdskapets vikt i allmänhet och naturvårdens arbetsuppgifter i synnerhet. Ett lättillgängligt material, förankrat i nutida händelser men med en grund i tidlösa teman, säkerställer att utbildningen med enkelhet kan genomföras år efter år.

Genom att skapa tydliga roller och uppgifter för de olika samarbetsparterna skapas en arbetsprocess som bör kunna tillämpas på andra platser, vid andra tillfällen. Metoden baseras på ett samarbete mellan Stiftelsen Skånska Landskap (projektledning och utbildning) och kommunen (anställning och arbetsledning). Arbetsförmedlingen agerar stöd i vissa frågor och delfinansierar naturvårdarnas lön.

3. Genomförande

3.1. Projektorganisation och samarbetspartners⁹

Stiftelsen Skånska Landskap är projektägare. Då verksamheten låg utanför stiftelsens normala uppdrag/roll rekryterades en extern projektledare. En intern arbetsgrupp tillsattes för stöd i operativt arbete så väl som strategiska beslut. Frågor i arbetsgruppen avhandlades på veckovisa avstämningsmöten.

Region Skåne är beställare och projektfinansiär. Representant från regionens miljöenhet ingick i styrgruppen tillsammans med representanter från arbetsgruppen. Frågor i styrgruppen avhandlades på avstämningsmöten, cirka ett per månad.

Kommunerna (Bromölla, Hässleholm, Simrishamn och Vellinge) är samarbetspartners till projektet. De anställde och arbetsledde naturvårdarna under deras anställning. Samarbetet reglerades i avtal¹⁰ och avstämningar skedde löpande efter behov. Kommunerna har finansierat en del av naturvårdarnas löneersättning.

Arbetsförmedlingen är samarbetspartner och har funnits som stöd till kommunerna i frågor som rör bland annat anställningsstöd och rekrytering. Avstämningar har skett löpande efter behov. Arbetsförmedlingen har finansierat en del av naturvårdarnas löneersättning.

3.2. Samarbetsformer kommuner

Projektet inleddes i april 2021 med samtal med kommuner för att kartlägga behov och förutsättningar. Ett flertal skånska kommuner tillfrågades om medverkan och merparten uttryckte ett intresse att delta i projektet men tackade nej av primärt två anledningar:

1. För kort om tid att hinna skapa en organisation kring projektet (främst kopplat till arbetsledning åt naturvårdarna)
2. Inget utrymme i budgeten att ta sig an ett nytt projekt.

Efter möten med kommunerna gick diskussionerna vidare med fyra kommuner: Bromölla, Hässleholm, Vellinge och Simrishamn. Under april och maj började samarbetsavtal mellan Stiftelsen Skånska Landskap och respektive kommun formas.

Då ett av projektets syften är metodutveckling var det viktigt att prova olika modeller av samarbeten med kommunerna, helt baserat på deras behov, önskemål och förutsättningar.

I **Vellinge** var samarbetspartnern Arbetscentrum. Deras praktikanter utför redan uppdrag åt kommunen och naturvårdskapet blev ytterligare en arbetsuppgift att testa, en förmiddag och en eftermiddag per vecka tillbringades i Arriesjöns strövområde.

I **Simrishamn** arbetade naturvårdarna hela dagar, vardagar som helger, under sommaren – bland annat för att kunna möta besöksstrycket vid badplatsen Knäbäckshusen. I Simrishamn hade man även möjlighet anställa en arbetsledare till naturvårdarna specifikt för projektets skull, då samhällsbyggnadsförvaltningen fått extra medel för att hantera sommarens förväntade besöksstryck.

⁹ Se projektplanen, bilaga 1

¹⁰ Se avtalen, bilaga 2–5

I **Bromölla** kom arbetsledning och handledning främst från personalen på BromöllaBryggan. Där anslöt naturvårdskapsprojektet till kommunens egna projekt Ungdomsjobb 2021.

I **Hässleholm** anställdes naturvårdarna via arbetsmarknadsförvaltningen men arbetade även ”på uppdrag” åt Hovdala slott för att möta besökare vid vandringscentrum och Boketorp. En av naturvårdarna utsågs till mentor/arbetsledare för gruppen.

3.3. Utbildningen

Utbildningen var två dagar och hölls digitalt vid tre tillfällen (8–9 juni, 14–15 juni samt 22–23 juni) av medarbetare på Stiftelsen Skånska Landskap. Ett av utbildningstillfällena hölls under två halvdagar på begäran av kommunen och behandlade samma moment men med färre övningar, diskussioner och frågor.

Utbildningen togs fram i projektgruppen och styrgruppen, med stöd från strövområdesansvariga på Stiftelsen Skånska Landskap. Innehållet är bland annat baserat på material från EUOPARC Federations Knowledge Hub¹¹, handboken ”Naturvägledning i natur- och kulturområden”¹² samt utbildningsmaterial om Allemansrätten från Naturligtvis Västmanland¹³. Ett segment i positiv kommunikation och kundbemötande bestod av förinspelade videoklipp av föreläsare Christer Isehag.

Förutom direktsända föreläsningar innefattade utbildningen även övningar, egna uppgifter, diskussionsfrågor och filmer. Momentet var indelade i sju huvudsakliga pass och behandlade följande teman:

1. **Introduktion och friluftsliv i Skåne:** vad är friluftsliv och varför är det viktigt, olika typer av rekreationsområden och -leder i Skåne, olika typer av skyddad natur, hur/var hittar man information om platserna
2. **Naturvårdskap:** varför behövs naturvårdskap, vad ett ökat intresse för friluftsliv innebär för naturen, vilka sorters arbetsuppgifter är aktuella, vad händer när besökare inte respekterar allemansrätten eller lokala föreskrifter
3. **Allemansrätten:** vad är allemansrätten, varför är den viktig
4. **Arbetsuppgifter – vad och hur:** välkomna besökare, hänvisa, hur/varför hjälpa bilister, kolla till eldplatser, tips om andra besöksmål mm.
5. **Hjälpa besökare att göra rätt:** att hänvisa i stället för att avvisa, naturvårdens befogenheter, om konflikter uppstår, ”nudging”, när och hur ta kontakt med besökare, verktyg och kommentarer för att starta en konversation och nå fram med ett budskap
6. **Att jobba utomhus:** vad bör man tänka på, ha med sig, förbereda sig för
7. **Positiv kommunikation:** att hantera stressiga/besvärliga situationer, förbygga konflikt, aktivt lyssnande, kroppsspråk

Utbildningen innehöll inga prov eller kunskapskrav. Efter genomförd utbildning mottog alla deltagare ett intyg.

¹¹ EUOPARC Federations, ”[Knowledge Hub](#)”

¹² Naturvårdsverket, ”[Naturvägledning i natur- och kulturområden](#)”

¹³ Naturligtvis Västmanland, Yonderful Sweden och Länsstyrelsen Blekinge, ”[Utbildningsmaterial: Allemansrätten](#)”

3.4. Naturvårdar i fält

Naturvårdarna försågs av Stiftelsen Skånska Landskap med regnkläder, väst, paraply, ryggsäck, strövområdesfoldrar, handsprit, hundpåsar, avfallspåsar, montagehandskar, nyckelband, namnskylt, block och penna. De fick även prova ut och hämta skor i en lokal butik.

Region Skåne skänkte återanvändningsbara skräppåsar samt informationsfoldrar till projektet åt naturvårdarna att dela ut till besökare.

Kommunerna valde även att förse naturvårdarna med extra material där det ansågs nödvändigt, exempelvis vägkoner för parkering eller skräpplockare.

De första färdigutbildade naturvårdarna började arbeta i fält i mitten av juni. Alla vårdar arbetade under en period på cirka tio veckor.

Som angivet i kapitel 3.2 varierade naturvårdarnas arbetstider och schema mellan de olika kommunerna, baserat på behov och resurser.

3.4.1. Naturvårdarnas arbetsuppgifter

Naturvårdarnas arbetsuppgifter varierade efter platsens förutsättningar och behov, men även efter besöksstryck. Ett urval av deras arbetsuppgifter är listade nedan:

- Möta besökare vid entréer och informationstavlor
- Hjälpa bilister att hitta en lämplig parkeringsplats, eller hänvisa till annan parkering
- Hänvisa besökare till olika platser i området (lämpliga för den aktivitet de önskar göra, exempelvis grilla eller cykla)
- Hänvisa besökare till andra platser, de tillfällen då det varit högt besöksstryck i området
- Informera besökare om sevärdheter, vandringsleder, rutförslag, service med mera
- Uppmärksamma besökare på lokala föreskrifter/rekommendationer, exempelvis regler om kopplade hundar eller avrådan från bad pga. undermålig vattenkvalitet
- Se över soptunnor och kasta skräp som fallit ut kärlen
- Dela ut hundpåsar, avfallspåsar (engångs), skräppåsar och foldrar till besökare
- Se över området/leden och rapportera vad som kan eller bör förbättras, exempelvis livbojar som saknas vid badplatser, grenar som fallit över stigar mm.
- Röja undan otillåtna eller olämpliga eldstäder

3.4.2. Naturvårdarnas arbetsplatser

- **Simrishamn:** Knäbäckshusen, Vitemölla strand, Haväng strand, Vitemölla strövområde, Tjörnedala strövområde, Gyllebosjön, Skåneleden
- **Vellinge:** Arriesjöns strövområde, Skåneleden
- **Bromölla:** Valje, Edenryd, Korsholmen, Råby, Klackabacken, Orudden, Strandängen, Skåneleden, Barnakälla, Lilla Kungsleden, Nymölla kvarn
- **Hässleholm:** Vedema strövområde, Skåneleden, Finjasjön, Hovdala slott och vandringscentrum

4. Projektets resultat

4.1. Avgränsningar och nödvändiga justeringar från originalärendet

I originalärendet från Region Skåne fanns ett önskemål om att naturvårdarna skulle utföra vissa typer av arbetsuppgifter som rörde skötsel eller drift. Dessa arbetsuppgifter var redan upphandlade i varje område innan ärendet skrevs och det var därför inte möjligt för naturvårdarna att utföra dessa.

Den initiala planen med utvärderingen innefattade mätningar och jämförelser med föregående år när det gäller bland annat extra soptömningar eller rapporterade incidenter på parkeringar. Efter diskussioner med flera parter, bland annat kommuner, Länsstyrelsen och Skogssällskapet, beslutades det dock att det skulle vara omöjligt att härleda/isolera data till naturvårdarnas insats då ett stort antal andra insatser (bland annat gällande informationskampanjer, infrastruktur och informationsskyltar) gjorts för att hantera besökstrycket har gjorts till säsongen 2021.

På grund av den korta planeringstiden innan naturvårdarna behövdes ute i fält fanns det ingen möjlighet att inbjuda externa parter att hålla i utbildningsmoment, vilket var planen från början. Detsamma gällde för månatliga möten med en eventuell referensgrupp, som skulle komma med input till projektets utformning. I båda fallen prioriterade projektgruppen att ge naturvårdarna utbildning och utrustning i god tid.

4.2. Utvärderingsmetoder

Ett flertal metoder användes för att utvärdera projektets resultat utifrån målsättningarna.

Utbildningen utvärderades med hjälp av en digital enkät (en version till de kommuner som genomförde två heldagar¹⁴, en annan till den som genomförde två halva dagar¹⁵) med anonyma svar. Under fältbesök 1 (24 juni Simrishamn, 28 juni Bromölla, 29 juni Vellinge, 30 juni Hässleholm) diskuterades även utbildningen och förväntningar inför sommaren i grupp, då även arbetsledare/kontaktperson för projektet på respektive kommun deltog.

Den 6 samt den 14 juli genomfördes enskilda telefonintervjuer med deltagarna för att stämma av.

Naturvårdarnas erfarenhet av uppdraget i sin helhet utvärderades med hjälp av en digital enkät¹⁶ med anonyma svar. Deras erfarenheter och lärdomar av projektet i stort diskuterades även under fältbesök 2 (16 augusti Bromölla och Hässleholm, 24 augusti Simrishamn och Vellinge), då även arbetsledare/kontaktperson för projektet på respektive kommun deltog.

I Bromölla ombads även naturvårdarna av arbetsledarna att skriva en egen utvärdering med deras lärdomar och tankar som projektledare fick ta del av 15 september.

¹⁴ <https://forms.gle/39Qgi7doOrsgAgjM6>

¹⁵ <https://forms.gle/S5sCEkQAQaV49q7S6>

¹⁶ <https://forms.gle/tUhbNQG6ZmeUYdL38>

Den 8 september skickades en digital enkät ut till de kommuner som tidigare blivit tillfrågade om medverkan för att kartlägga huvudorsakerna till varför dessa valde att tacka nej samt undersöka intresset för eventuella framtida samarbeten¹⁷.

Den 16 september hölls en workshop¹⁸ där 14 personer från bland annat Arbetsförmedlingen, Länsstyrelsen, Region Skåne och representanter från ett antal skånska kommuner deltog.

Den 6 oktober hölls en digital träff där alla naturvårdare fick möjligheten att fritt diskutera likheter och skillnader mellan deras erfarenheter. Träffen var valfri och totalt sju personer deltog (tre kommuner var representerade).

4.3. Resultat: Erbjudna värdskap i naturområden

Under sommaren har 17 naturvårdare arbetat på och vid rekreationsleder, strövområden och badplatser. De har både själva tagit kontakt med besökare samt funnits tillgängliga för frågor på respektive plats.

Naturvårdarna och deras arbetsledare uppgav att de informerat, tipsat och hänvisat besökare, såväl lokalinvånare som utländska turister, på respektive plats. På så sätt har de inte bara förhindrat övertramp av allemansrätten eller att besökare bryter mot lokala föreskrifter, de har även hjälpt och inspirerat besökare att utöva friluftsliv på ett hållbart sätt.

Vid fältbesök 1 och 2 samt den digitala träffen 6 oktober uppskattade naturvårdarna att de mött någonstans mellan 5 och 15 besökare per timme under en genomsnittlig arbetsdag, beroende på plats och väderlek. Vid badplatserna då det varit soligt och varmt, vardag som helg, uppskattar naturvårdarna att de mött cirka 150–400 besökare per dag.

Urval av dokumentation för resultat:

- Personal på Hovdala slott och vandringscentrum meddelade under fältbesök 2 att naturvårdarna har ”varit till stor hjälp och verkligen underlättat vårt arbete – mycket bättre parkeringssituation. Ni har gjort så att även vi kan erbjuda en högre nivå av service till besökarna”
- Naturvårdare i Simrishamn berättade under fältbesök 1 att boende i närheten av Knäbäckshuset uttryckt stor tacksamhet för deras insats och poängterat att de gjort avsevärd skillnad för både lokalinvånarna och strandbesökarna
- I Bromölla togs det fram ”nyckelringar” med laminerade QR-koder med koordinater till service (restauranger, hotell, sevärdheter med mera) att använda i möten med besökare
- Naturvårdarna i Vellinge konstaterade under fältbesök 2 att deras närvaro och taktik att ta kontakt med hundägare (starta en konversation, dela ut hundpåsar, småprata) har gjort att de alltmer sällan stöter på hundar som är okopplade (vilket är förbjudet inom reservatet Arrie).

¹⁷ <https://forms.gle/buiCB9V7HqexrEhH6>

¹⁸ Material från workshopen finns i kapitel 5

Värdefullt att poängtera är dock att naturvårdarna i tre av fyra kommuner inte haft möjlighet att arbeta under helger, de dagar då av naturvårdskap egentligen är som störst på grund av besökstrycket¹⁹.

Det är dessutom viktigt att understryka värdet av ”extrauppgifter” – samtliga naturvårdar har uppgett att de dagar då det var regnigt eller mulet och besökarna var färre blev arbetsdagarna långa. Kommunerna har haft olika förutsättningar att bistå med stimulerande extrauppgifter, framför allt beroende på vilka uppdrag som är upphandlade eller inte. Några naturvårdar har fått möjlighet att till exempel hjälpa till med att måla staket eller inventera livbojar.

4.4. Resultat: Skapa arbetsmöjligheter

Naturvårdskapsrollen är helt ny tjänst för respektive kommun. Stiftelsen Skånska Landskap har öppnat upp ett antal av sina strövområden som arbetsplatser åt naturvårdarna. Stiftelsen har även agerat som kompetensförsörjare och bidragit med utrustning till naturvårdarna. Kommunerna har, antingen på egen hand med hjälp av respektive arbetsmarknadsförvaltning eller med stöd från Stiftelsens kontaktpersoner på Arbetsförmedlingen, rekryterat och anställt totalt 17 personer. Som tidigare noterat är undantaget Vellinge, där naturvårdarna redan varit anställda på Arbetscentrum men i och med projektet fick ytterligare ett urval av arbetsuppgifter.

Förutom att ha gett naturvårdarna en anställning under cirka 10 veckor kan man utifrån utvärderingarna konstatera att deltagarna anser sig själva ha utvecklats av erfarenheten, höjt sin anställningsbarhet och ser positivt på framtida karriärmöjligheter.

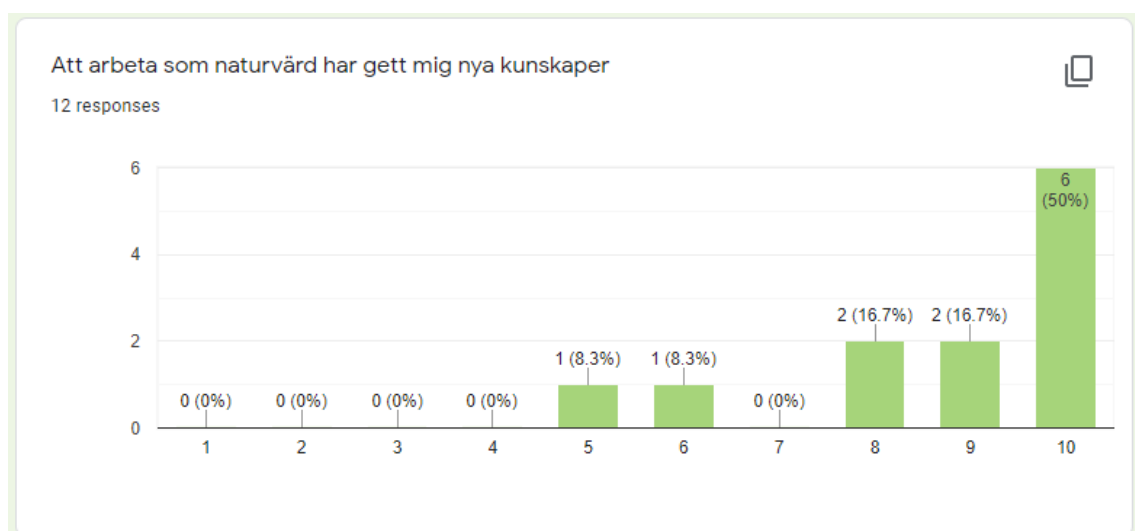
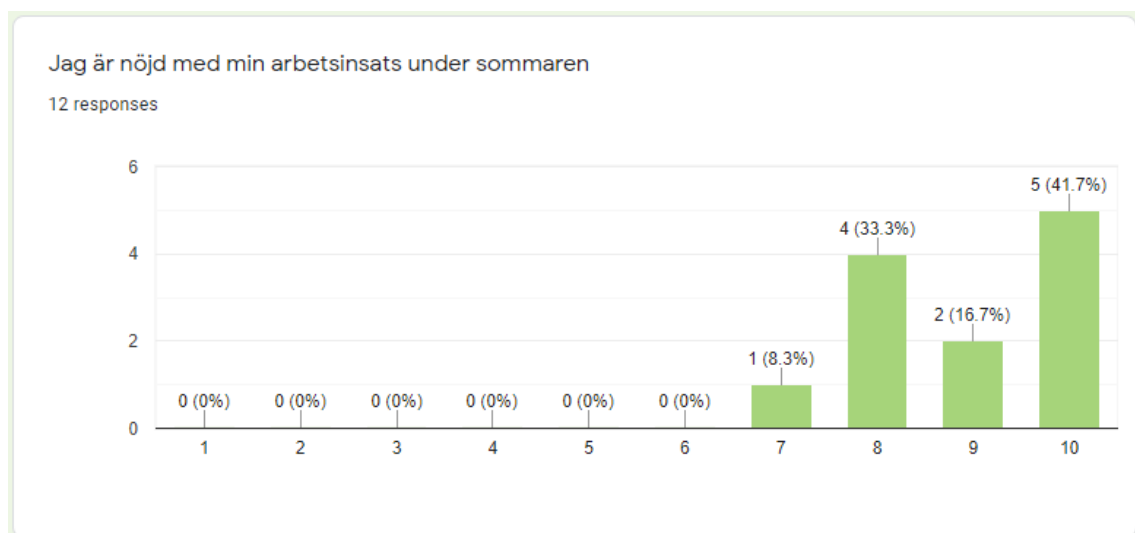
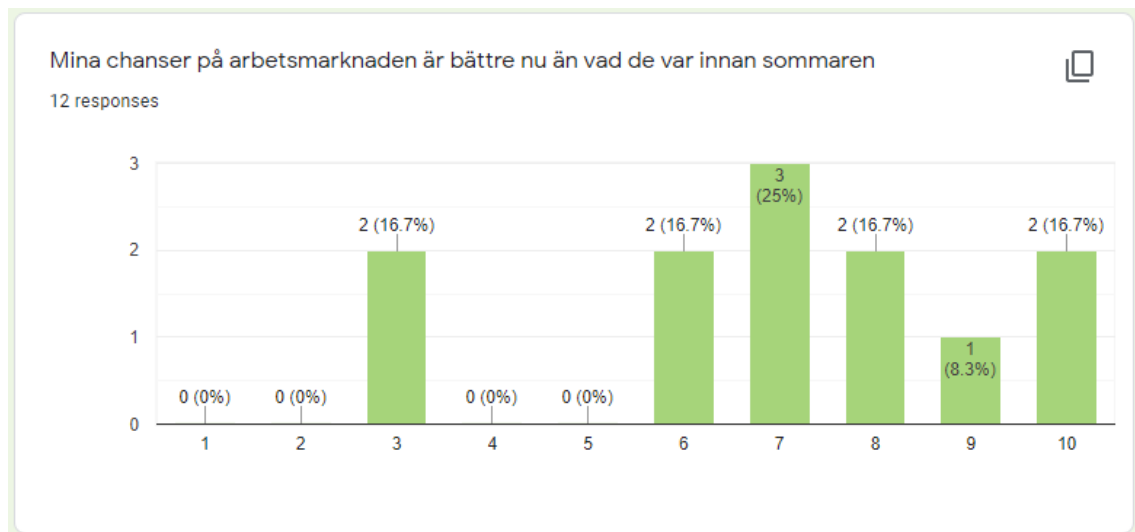
Urval av dokumentation för resultat:

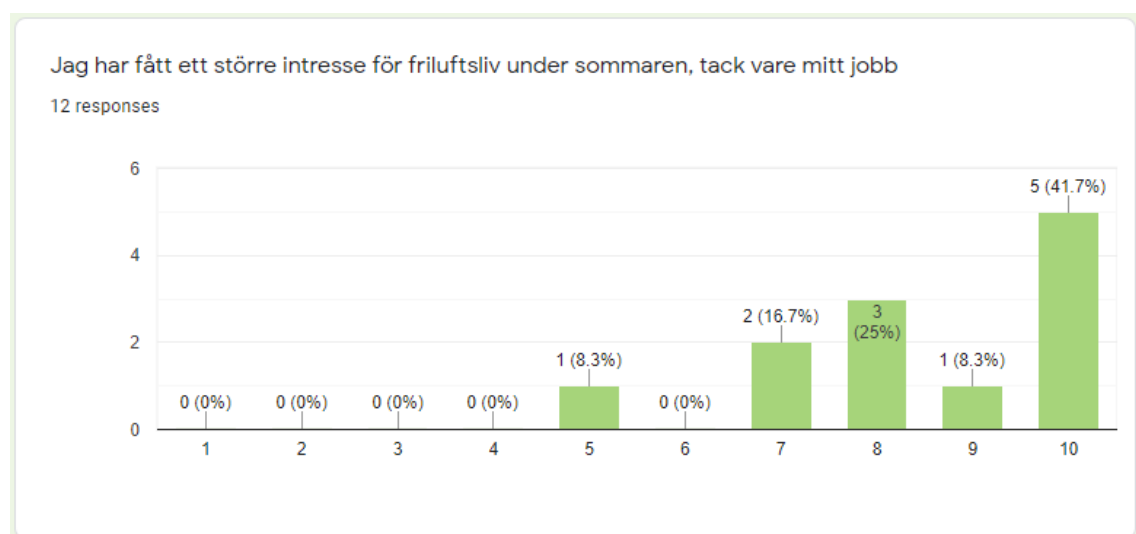
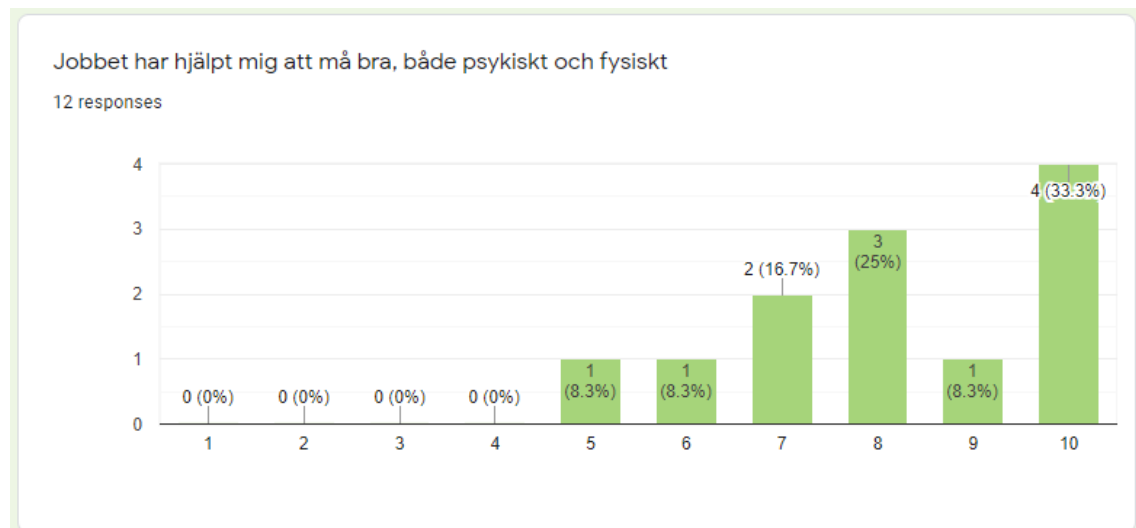
Citat från digitala enkäter och utvärderingar. Mindre justeringar i texten har gjorts pga. stavning, tydlighet och/eller meningslängd.

- ”Jag känner att jag tar med mig nyttig information och bra lärdomar. Jag tror att den stadiga grunden som lades redan i början är en stor faktor till varför det har gått bra och jag har kunnat njuta av tiden men samtidigt utvecklats.”
- ”Jag rekommenderar jobbet som naturvård till andra och hade själv velat jobba som det igen. Jag tror att det är ett viktigt jobb som gör nytta”.
- ”Jobbet var mer komplicerat än vad jag trodde, och det var bra. Det vill säga att jag lärde mig enormt mycket nya fakta om hur värdefull naturen är och hur Allemansrätten går till”.
- ”Det har varit jätteroligt att möta mycket folk och jag har mått så bra av att vara ute och röra på mig varje dag. Den här sommaren har verkligen väckt ett intresse för att arbeta mer aktivt med naturen och engagera mig i miljöfrågor m.m.”
- ”Jag har börjat må bättre både fysiskt och psykiskt. Jag har suttit hemma i tre år så att få chansen att komma ut igen har hjälpt mig mycket. I framtiden vill jag arbeta utomhus med naturen. Helst av allt vill jag fixa och göra i ordning så det är rent och fint i olika områden.”

¹⁹ Se reflektion om detta i kapitel 6

Nedan följer ett urval av resultatet från den enkät som skickades ut till naturvårdarna i mitten av september. 12 av 17 tillfrågade svarade. Naturvårdarna ombads svara på en skala från 1 till 10, där 1 motsvarande ”instämmer inte alls” och 10 ”instämmer helt”, hur mycket eller lite de höll med i en rad påståenden.

I november 2021 uppger 17 utbildade naturvårdare följande: fem har sedan naturvårdsjobbet fått en ny anställning, fyra fortsätter sin befintliga anställning, fyra har upptagit studier och resterande fyra har ännu inte funnit ny anställning men flertalet uppger att de blir kallade till intervjuer.

4.5. Resultat: Metodutveckling

Under projektet har två huvudsakliga komponenter i metoden tagits fram, testats och utvärderats. Den ena rör formen av samarbete mellan kommun (som arbetsgivare) och markägare/verksamhet (som upplåter arbetsplats och/eller erhåller utbildning). Den andra rör den utbildning som utvecklats under projektet.

Samarbetsformerna som tagits fram är flexibelt nog att i teorin kunna nyttjas av alla svenska kommuner, där en markägare/förvaltare står som den andra parten. Vårt tillägg är att naturvårdarna även arbetat på kommunalt eller statligt ägd mark, vilket framgår i avtalen.

Utbildningen är utvärderad, justerad²⁰ och dokumenterad för att enkelt kunna genomföras av den samarbetspart som ansvarar för utbildning och/eller området.

²⁰ Förslag/översikt på lektionsplanering/upplägg för utbildning 2022, se bilaga 6

4.5.1. Samarbetsmetod

Samarbetsavtal har skrivits mellan respektive kommun och Stiftelsen Skånska Landskap där stiftelsen öppnat upp sina strövområden som potentiella arbetsplatser²¹ där behovet av naturvårdskap har varit stort på grund av besöksstrycket. Kommunerna har också själva lagt till övriga relevanta platser (kommunalt, statligt eller privat ägda) som de ansåg vara lämpliga för naturvårdskap.

För Vellinges del rörde avtalet att naturvårdarna (dvs anställda på arbetscentrum) åtog sig att förlägga 25% av sin totala arbetstid på att arbeta i Arriesjöns strövområde.

För Simrishamns och Hässleholms del rörde avtalen bland annat Vitemölla, Tjörnedala och Vedema strövområden. Andelen arbetstimmar förlagda i respektive område var inte justerat i samarbetsavtalen men avstämde muntligen.

Alla kommuner åtog sig att hantera allt som rörde rekrytering, anställning och arbetsledning. Stiftelsen Skånska Landskap åtog sig att hålla utbildningen, bidra med utrustning och agera stöd till arbetsledarna vid behov.

Tidigt i processen stämde stiftelsen och kommunen av vilken avdelning/enhet/motsvarande som skulle åta sig uppdraget. I Vellinge och Hässleholm låg ansvaret hos de som arbetade med företagsservice och arbetsmarknadsfrågor i kommunen. I Bromölla skrev arbetsmarknadsenheten under avtalet men med en överenskommelse om att de som arbetade med turismfrågor skulle agera stöd i arbetsledningen. I Simrishamn antog samhällsbyggnadsförvaltningen sig rollen som samarbetspartner.

Kommun	Anställning	Arbetsledning	Involverade parter
Vellinge	Befintlig, praktik	Resurser från arbetscentrum	Arbetscentrum
Bromölla	Nya tjänster, finansiering från AF:s Ungdomsjobb 2021	Resurser från arbetsmarknadsenheten	Arbetsmarknadsenheten, turismstrateg
Hässleholm	Nya tjänster	Handledning från båda förvaltningar samt viss handledning av utsedd arbetsplatsmentor	Arbetsmarknadsförvaltningen, kultur- och fritidsförvaltningen
Simrishamn	Nya tjänster	Ny tjänst, finansierad av samhällsbyggnadsförvaltningen	Samhällsbyggnadsförvaltningen, Näringslivsenheten (turistcenter och arbetsmarknad)

I alla kommuner har samarbetsmetoden fungerat väl vilket talar för modellens flexibilitet – beroende på ”laguppställningen” och ansvarsfördelningen i kommunen kan samarbetet förläggas på den enhet som har resurserna. Antingen kan samarbetspartner ta stöd av kommunens resurser för företagsservice eller arbetsmarknadsfrågor, eller så kan de kontakta

²¹ Undantagsfallet är Bromölla kommun, där samarbetsavtalet inte innefattade några strövområden eftersom stiftelsen inte förvaltar några inom kommungränserna

Arbetsförmedlingens företagsrådgivare för att få hjälp med allt som rör rekrytering av individer berättigade anställningsstöd.

Då kompetensen och ämneskännedomen vad gäller friluftsliv och de specifika rekreationsområdena finns inom Stiftelsen Skånska Landskap fungerade rollen som stiftelsens roll som utbildare och samordnare väl.

Sammanfattningsvis kan konstateras att de olika modellerna stöttat kommunerna utifrån de behov de angett: exempelvis stimulerande extrauppgifter till anställda, höja naturområdets attraktivitet samt tillgänglighet och/eller målsättningen att sänka kommunens arbetslöshet. Baserat på vad som motiverar kommunen att delta i samarbetet, samt vilka förutsättningar och resurser som kommunen har, kan samarbetsmetoden formas relativt fritt utifrån de fyra testade modellerna.

Modell	Typ av anställning*	Arbetsledning	Involverade parter	Arbetsgrad
1	Kompetenshöjning för anställda	Arbetsledning från arbetscentrum*	Arbetscentrum*	Två tillfällen per vecka, ca 6 h
2	Arbetsuppgifter till redan planerad arbetsmarknads-satsning	Arbetsledning från arbetscentrum*	Arbetscentrum*, turistcenter*	Heltid, mån-fre
3	Nya tjänster, separat projekt	Handledning från förvaltning*, viss handledning av utsedd arbetsplatsmentor	Arbetscentrum*. kultur- och fritidsförvaltning*	Heltid, mån-fre
4	Nya tjänster, separat projekt	Ny tjänst tillsatt hos ansvarig förvaltning*	Samhällsbyggnadsförvaltning*	Heltid, rullande schema mån-sön

**eller motsvarande*

4.5.2. Utbildningspaket

Utbildningen täckte de arbetsuppgifter som naturvårdarna skulle utföra, men kanske framför allt varför de uppgifterna är viktiga för hållbara rekreationsområden och folkhälsan.

Allt föreläsningmaterial, alla övningar och diskussionsfrågor är dokumenterade och relativt enkla för någon med mindre ämneskännedom att sätta sig in i och använda i framtida undervisning.

Undantaget är de förinspelade föreläsningarna i positiv kommunikation som köptes in och enbart fick användas för projektet. Det torde dock vara lätt att antingen köpa rättigheterna till filmerna igen, eller forma egna övningar/föreläsningar utifrån det dokumenterade materialet.

Urval av dokumentation för resultat:

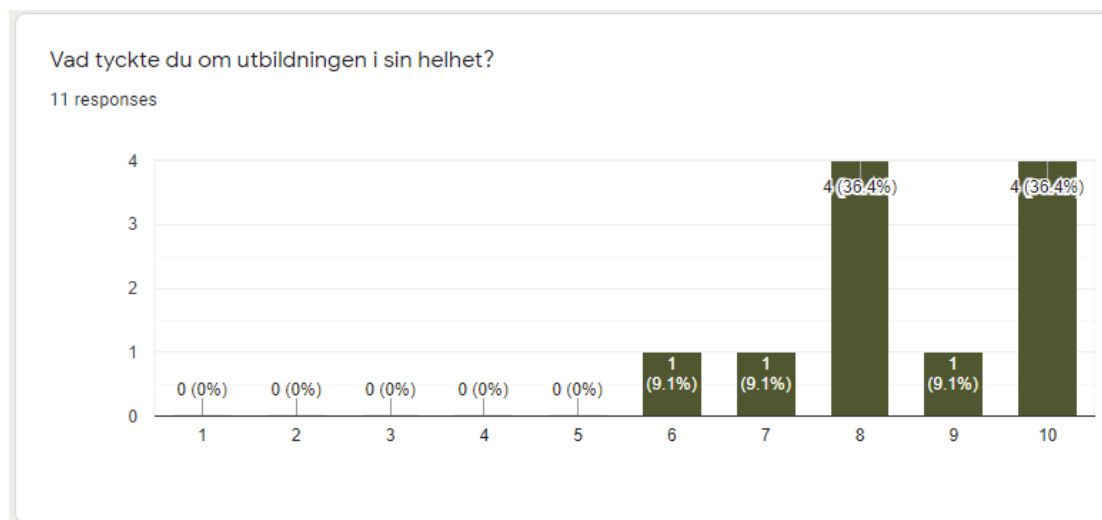
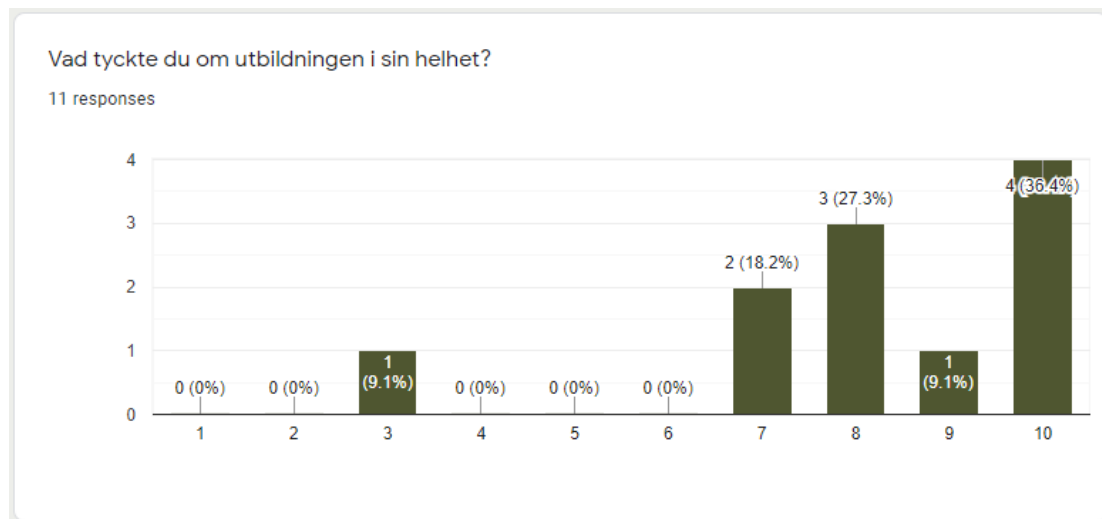
Nedan följer urklipp ur de två enkäter²² som naturvårdarna svarade på efter genomförd utbildning. På respektive enkät svarade 11 personer, totalt 22 personer.

²² En enkät till Vellinge, en enkät till Bromölla, Simrishamn samt Hässleholm, se kapitel 4.2

Som svar på frågan ”Vad tyckte du var bäst med utbildningen?”:

- ”Att lära sig om arbetsuppgifterna, allemansrätten och psykologin bakom människors beteende”
- ”Väldigt klart och organiserat. Tydligt och intressant. Filmerna var väldigt tydliga och man lärde sig mycket.”
- ”Att få lära mig tekniker i kommunikation samt hur naturen påverkas av skräp.”
- ”Att lära oss om vad vi ska göra i olika situationer och lära oss om hur vi hanterar folk på ett bra sätt.”
- ”Att jag fick en lärorik utbildning som jag själv får nytta över”
- ”Avslappnat och man kände sig trygg att ställa frågor”
- ”Tydligheten ifrån dem som höll i utbildningen, enkel svenska att förstå”
- ”Upplägget och information angående allemansrätten och naturreservaten”

På en skala mellan 1 och 10, där 1 motsvarar ”mycket dåligt” och 10 ”mycket bra” svarade grupperna följande på frågan ”Vad tyckte du om utbildningen i sin helhet?”. Första diagrammet visar heldagsgruppen, andra diagrammet representerar halvdagsgruppen.

Värdefullt att poängtera är att både gruppen som genomförde versionen med två halvdagar och grupperna som genomförde versionen med två hela dagar ansåg generellt att utbildningen var lagom lång, något som talar för utbildningspaketets flexibilitet. Dock är det viktigt att understryka att gruppen som genomförde halvdagars-versionen sedan innan hade viss förkunskap och erfarenhet av att jobba utomhus.

90 % (10 av 11 tillfrågade) av halvdagarsgruppen svarade med alternativet ”Utbildningen var precis lagom, jag tycker att två dagar räckte utmärkt” på frågan ”Vad tyckte du om utbildningens längd?”.

Även 80 % (9 av 11 tillfrågade) av heldagarsgruppen ansåg att längden var utmärkt. Resterande två uppgav att utbildningen gärna hade kunnat vara ett antal timmar eller en dag längre.

Den viktigaste kritiken att ha med sig i framtida genomföranden av utbildningen har två huvudteman: den ena rör att det vore bättre att ha fysiska träffar, och den andra rör att det vore nyttigt med ännu fler gruppövningar. En kommentar på detta är att fysiska träffar möjliggör fler gruppövningar så detta borde reda sig organiskt om inga mötesrestriktioner finns nästa gång utbildningen genomförs.

För framtida genomförande föreslås ännu en utbildningsdag i fält, där de teoretiska kunskaperna från de första två utbildningsdagarna förankras i faktiska exempel samt skapar goda förutsättningar för naturvårdarna att öva sina färdigheter.

4.6. Kostnadsredovisning

Projektet hade en budget på 470 000 kr. 28 % av den totala budgeten har spenderats på utrustning till naturvårdarna, samt inköp av videomaterial från en extern utbildare. 70 % av budgeten har gått till lönekostnader för projektledare. Resterande budget har nyttjats till övriga omkostnader, bland annat transport, möten, porto mm.

Utöver redovisade kostnader nedan nyttjades även övrig budget från Stiftelsen Skånska Landskap i form av den interna projektgruppens arbetstid. Kommunernas och Arbetsförmedlingens kostnader tillkommer.

470 000 kr	Budget
- 132 000 kr	Inköp utbildning och utrustning
- 330 000 kr	Lönekostnader projektledare
- 8 000 kr	Övriga omkostnader (transport, möten, porto)

5. Lärdomar från workshop – naturvårdskap hittills och framöver

Torsdagen den 16 september hölls en workshop av projektledare på Stiftelsen Skånska Landskap för att diskutera naturvårdskapets framtid i Skåne. 14 personer från bland annat Arbetsförmedlingen, Länsstyrelsen, Region Skåne och ett antal skånska kommuner deltog.

Grupperna diskuterade kring fyra påståenden och huruvida man höll med i dem eller inte på en skala från 1 till 10. Nedan följer anteckningar²³ och citat från respektive gruppdiskussion. ”Termometern” indikerar hur hög grad workshopdeltagarna instämde i påståendet. Resultatet från workshopen har en avgörande roll i projektets slutsats och rekommendationer.

Diskussionsfråga 1

”Behovet av naturvårdar i Skåne kommer att kvarstå eller öka framtiden”	
<ul style="list-style-type: none">• Det blir fler invånare och fler turister i Skåne• ”Det kommer alltid finnas naturovana i behov av kunskap, stöd och information”• Fallet Kullaberg: Länsstyrelsen har testat flera olika lösningar för att förekomma problem men ”det landar alltid i naturvårdar och det mänskliga mötet”• ”Alternativet till naturvårdar faller mellan stolarna” – det finns en lucka mellan vad man kan förhindra med skyltar eller stoppa med en uttryckning	

Diskussionsfråga 2

”Naturvårdsjobbet är särskilt lämpligt för individer som behöver stöd att komma in på, eller tillbaka till, arbetsmarknaden”	
<ul style="list-style-type: none">• Vilka egenskaper som krävs kan vara beroende på plats och situation: där trycket är som högst ”behövs nog någon som har lite skinn på näsan”• Det är positivt och lärorikt att jobba i grupp och lära av varandra• Naturvårdskapet är roll med mycket utrymme för individen att våga prova, exempelvis öva sociala färdigheter eller ta eget ansvar• Oklart om det är lämpligt att naturvårdsrollen är i form av kortare sommarjobb. Rollen kräver bl.a. tid att lära känna naturområdet, mängdträning i att hantera möten med besökare	

²³ Dokumentation från workshopen, bilaga 7

Diskussionsfråga 3

”Det är viktigt att alla som arbetar som naturvårdar får samma utbildning, information och utrustning – oavsett vilket område i Skåne de arbetar i”

- Det finns ett stort värde i att ha en samlad bild av vad naturvårdskap innebär. Det är ”ett sätt att rama in naturvårdsrollen och förankra det hos besökarna”
- Alternativet att Stiftelsen Skånska Landskap utbildar kommuner som i sin tur utbildar naturvårdar är inte en hållbar lösning, ”risken är stor att information faller bort eller att naturvårdsrollen misstolkas”
- Information om platserna och i viss mån även typ av utrustning kan och bör variera mellan kommuner

Diskussionsfråga 4

”Det har varit färre problem med belastning på naturen i år jämfört med förra året”

- ”Belastningen har varit lika hög men problemen som det brukar medföra har varit mindre”
- En anledning till att problemen varit färre kan tänkas vara att överbelastningens negativa konsekvenser fick så mycket uppmärksamhet i medier förra året. Rapporterna om nedskräpning och övertramp kan ha bidragit till större kunskap och ändrat beteende
- ”Trycket har inte varit mindre men man har varit mer förberedd på det i år”, exempelvis när det kommer till fler informationsskyltar, kampanjer mm.

6. Slutsats, reflektioner och rekommendationer

Sammanfattningsvis har projektet varit både lärorikt och utmanande för alla involverade parter. Processen har genererat nya insikter så väl som den bekräftat redan prövade metoder.

6.1. Friluftsliv och belastningen på naturen

Intresset för friluftsliv har ökat de senaste åren och det krävs insatser för att säkerställa att friluftslivsutövare, vana såväl som ovana, besöker naturområden på ett hållbart sätt.

6.1.1. Reflektion: intresset för friluftsliv kommer att öka

Allt pekar på att intresset för friluftsliv kommer att kvarstå eller öka i framtiden. Med ett ökat intresse ökar även belastningen på naturen och behovet av att nå fram med viktiga budskap till besökarna å naturens vägnar.

Luckan mellan vad som kan förhindras med exempelvis informationsskyltar eller stoppas med hjälp av uttryckning borde och kan fyllas med mänskliga mötet. Naturvårdskap skapar möjligheter att justera både budskapet och tonen så att meddelandet verkligen når fram.

6.1.2. Rekommendation: arbeta aktivt med naturvårdskap

Naturvårdarna bidrar genom sitt värdefulla arbete till trygga, välskötta rekreationsområden – ett värdskap som ökar områdets och kommunens attraktivitet för så väl turister som lokalboende. Beroende på prioriteringar och resurser hos kommunen kan en naturvårdssatsning genomföras för att ta sig an utmaningar gällande överbelastning i rekreationsområden så väl som att stärka sysselsättning i kommunen.

6.2. Skapa arbetsmöjligheter

Rollen som naturvård har potential att vara en stimulerande del- eller heltidstjänst med stort utrymme för individen att utvecklas, dock krävs det att kommunen som anställer ser över sina prioriteringar och resurser när det gäller handledning och arbetsgrad.

6.2.1. Reflektion: naturvård som tjänst och roll att utvecklas i

Utifrån naturvårdarnas enkät- och intervju svar kan man konstatera att erfarenheten stärkt deras självkänsla och hopp inför framtida karriärmöjligheter. Flertalet uppger att de inte bara känner sig friskare efter en fysiskt utmanande sommar utan även har fått upp ögonen för friluftsliv och natur i Skåne.

Naturvårdsrollen är en stimulerande del- eller heltidstjänst under sommarhalvåret med mycket trygghet och utrymme för individen att växa. Det är dock lämpligt för kommunen att i god tid se över ifall det finns några kompletterande arbetsuppgifter som naturvårdarna kan utföra de dagar då vädret är sämre och besökarna är få.

En av de fyra kommunerna hade 2021 förutsättningarna att anställa naturvårdare under helgtid, vilket säkerställde förbättrade möjligheter för kommunen att möta besöksstrycket under hela sommarsäsongen. Att ha naturvårdare i fält under helgtid ställer givetvis höga krav på så väl tillgängliga medel som arbetsledning.

En annan av de fyra kommunerna har förutsättningarna att ”sprida ut” naturvårdskapet över resterande årstider, då individerna redan har en anställning och utför andra uppdrag åt kommunen. Dock saknas i dagsläget möjligheterna för sagda naturvårdarna att arbeta helgtid.

6.2.2. Rekommendation: se över förväntningar på naturvårdskap som en arbetsmarknadssatsning

I rekryteringsprocessen är det bra att se över vilka möjligheter den ansvariga förvaltningen har att arbeta med individuell utveckling, och/eller om det är lämpligt att rekrytera efter krav på exempelvis körkort eller språkkunskaper. Med detta poängteras återigen att huvudsyftet med att anställa naturvårdare matchar de förväntningar man som kommun har på vad de ska åstadkomma.

En annan viktig prioritering för deltagande kommuner att se över är en uppskattning av när behovet av naturvårdskap är som högst respektive fördelningen av arbetstid: vill man koncentrera insatserna till sommarsäsongen och låta naturvårdarna arbeta måndag-söndag? Räcker det att naturvårdarna arbetar vardagar under sommaren? Önskar man hellre att fördela naturvårdskapet ett antal tillfällen över året?

Något som kan vara värdefullt att undersöka i framtida satsningar är huruvida ett delat ansvar mellan två förvaltningar (exempelvis arbetsmarknadscentrum och samhällsbyggnadsförvaltning) skulle kunna säkerställa ett tillgängligt naturvårdskap helgtid under årets andra årstider, om de två enheterna har gemensamma resurser att ordna med arbetsledning.

6.3. Förankring av naturvårdskap

Projektet och utbildningen är en del av att förankra naturvårdskap som en given del av arbetet med ett hållbart friluftslivsutövande.

6.3.1. Reflektion: utbildningen ramar in rollen som naturvård

Utbildningens innehåll ger naturvårdarna informationen och förutsättningarna som krävs för att själv lyckas i rollen, med finjusterad balans mellan naturvårdskapets vad, hur och varför. Utbildningspaketet ramar även in och förankrar naturvårdsrollen i stort.

6.3.2 Rekommendation: utbildningen bör genomföras igen

Stiftelsen Skånska Landskap ser positivt på möjligheterna att erbjuda utbildningen igen till intresserade kommuner. Förslagsvis kan stiftelsen erbjuda ett antal utbildningstillfällen under våren som kommuner kan anmäla sig till, där utbildningsplatserna börjar bokas upp i slutet av 2021/början av 2022. Där det är tillämpligt kan det vara aktuellt att stiftelsen skriver samarbetsavtal med kommunen där de åtar sig att förlägga 25% av naturvårdarnas arbetstid i ett av stiftelsens strövområden, i utbyte mot exempelvis rabatterat pris för utbildningen.

Uppskattningsvis kostar en utbildningsplats 2 800 kr per deltagare (kostnad för timmar att administrera, förbereda och hålla i utbildningen). I kostnaden ingår inte utrustning, vilket bör uppgå till minst 2 500 kr per person för att garantera de bästa förutsättningarna för naturvårdarna.

6.4 Avslutande ord

I skrivande stund (januari 2022) har Stiftelsen Skånska Landskap fått besked från avdelningen för regional utveckling att medel finns för att genomföra utbildningen igen 2022.

Stiftelsen Skånska Landskap har tillsammans med partners och intressenter utvecklat en utbildning samt en samarbetsmetod där parternas insatser är höga, men nyttan och värdet för individen så väl som naturen är gränslös.

Bilagor

[Bilaga 1 – Projektplan](#)

[Bilaga 2 – Samarbetsavtal Stiftelsen Skånska Landskap och Bromölla](#)

[Bilaga 3 – Samarbetsavtal Stiftelsen Skånska Landskap och Hässleholm](#)

[Bilaga 4 – Samarbetsavtal Stiftelsen Skånska Landskap och Simrishamn](#)

[Bilaga 5 – Samarbetsavtal Stiftelsen Skånska Landskap och Vellinge](#)

[Bilaga 6 – Förslag/översikt på lektionsplanering/upplägg för utbildning 2022](#)

[Bilaga 7 – Dokumentation från workshopen](#)

[Bilaga 8 – Inriktning och internbudget för verksamhetsår 2021 Regionala Utvecklingsnämnden](#)

Artiklar och media

[Naturvårdar ska informera om full parkering \(ystadsallehanda.se\)](#)

[Naturvårdar i grönt guidar dig i sommar - Bromölla Kommun \(bromolla.se\)](#)

[Naturvårdar på plats vid Knäbäckshusen | Simrishamns kommun](#)

[Bilburna badare får guidning \(osterlenmagasinet.se\)](#)

[Naturvårdar är redo att guida årets hemesterfirare \(kristianstadsbladet.se\)](#)

[Naturvårdar på plats i Simrishamn - P4 Kristianstad | Sveriges Radio](#)